

MASAL TİPİ KATALOĞUNDA İKİLEM MASALLARI*

Christine GOLDBERG
Çeviren: Zerrin KARAGÜLLE**

ORTAK ÇABALAR KONUSU

Bir masal, insanlar hikayeyi tekrarlamaya degecek kadar ilginç bulduğu durumlari ortaya koyuyorsa geleneksellesir.

Masalda anlatılan durumlar onu belirler; aynı durumları sunan metinler, tanım olarak, aynı masal tipinin değişimleridir. The Types of the Folktale, farklı masal incelemelerini kolaylaştırmak amacıyla geliştirildi ve bu amaç için oldukça faydalıdır. Maalesef, bazı masal tipleri için, Aarne-Thompson betimlemeleri yetersiz hatta yanlışır.

Masal tip kataloğunun en son ele alınmasından bu yana otuzaltı yıl geçti fakat, problemleri ondan daha öncelere kadar geriye gidiyor. Folklore Fellows Communications No:3'de 1910 yılında yayımlanan Antii Aarne'nin masal tipleri orjinal listesi, yetmiş sayfadan daha azdı. Uluslararası halk masallarının ilk kataloğu olmasıyla birlikte, üç kaynaktan toplanan materyal üzerine temellendirilmişti. Grimmelerin Masalları, Gruntvig'in Danimarka masalları ve Fin Halkbilim Arşivleri tanıdığı, Grimms masallarına aşina akademisyenlere kısa anlamlı halk masalı özetleri oluşturmak için, Aarne masalları yansıtan başlıklar kullandı. 1910'u takip eden yıllarda, halk masallarını karşılaştıran incelemeler yapacak olan Aarne, bu masalların pekçok benzerinin Güney Avrupa'da, Orta Doğu'da ve Hindistan'da olduğunu, bu benzer masalların bazılarının kataloğunda kısa bir tasvirini vermenin yeterli olmayacağını farkındaydı. Ancak, elinden gelen her şeyi yapabilmek için çok çalışmalıydı. Aarne ve herbir masal tipinin dağıldığı bütün alanları ki benzerlerini düşünmeyi bırakmasaydı, listesini hiçbir zaman bitiremeyecekti.

Orjinal masal tipleri böylece, Orta ve Kuzey Avrupa'da varolduğu gibi halk masalı geleneğine göre tanımlandı. 1928'de Stith Thompson, pekçok Aarne tiplerinin referanslarının olmamasının kötü olduğunu söyledi ve bu duruma, Grimmelerin masalları için Bolte ve Polivka notlarını referans olarak dahil eden inceleme ve değişimleri çözümü olarak göstermiştir. Ancak, Bolte ve Polivka'nın Grimmelerin masal versiyonunun normal olmadığını gösterdiği bazı durumlarda bile, Thompson ne tanımları ne de masal tip numaralarını değiştirmede. Thompson ayrıca, Hans'ın Griechische und Albanesische Märchen ve Gonzenbach'ın Sicilianische Märchen'deki masallara referanslar ekledi ancak, zaten kurulmuş olan tiplerin tasvirleri güneydeki koleksiyonlardaki değişimlerin içeriğini yansıtmak için değiştirilmedi. Sonra, tekrar 1961'de Thompson güney ve doğu Avrupa'da masalları temsil eden yeni masal tipleri ekledi ve 1961'de yine Hindistan'da pekçok tip ekledi.

1946'da, The Folktale'de Thompson masal tip kataloğunda gösterilen bölge olarak İrlanda'dan Hindistan'a fikrini öne sürdü (sadece, Hindistan Avrupa halklarını değil, o bölgede yaşıyan kökene bağlı kalmaksızın bütün halklar). Bu büyük alanı temsilen gerekli ek materyal, yeni tipler, alt tipler ve referanslar kataloğuna eklendi ancak bu ek materyal hiçbir zaman orjinal masal tiplerinin tanımlarına dahil edilmedi. Bu nedenle pekçok yeni ve faydalı referansa rağmen 1910'da tanımlanan masal tiplerinin içerikleri hiçbir zaman gözden geçirilmedi.¹ Aarne kataloğunun 1961 basımını gorseydi, akademisyenlerin sisteminden faydalanmaya devam ettiklerini görmekten memnuniyet du-

yardı. Ancak, ilk listenin ne kadar çok (pek çok yeni masal ve referansları) ve ne kadar az (masalarda anlatılanlar) değiştirdiğini görüp şaşırırdı.

The Types of the Folktale, kusursuz olmamasına rağmen, masal araştırmaları için vazgeçilmez bir çalışmadır. Bunu söylerken, onu küçümsemek değil, amacım gurur duyulmaktadır. Halk masalı akademisyeni için, yapılabildiği kadar araştırmamın doğru olması oldukça önemlidir. Delillere bağlı kalarak masal tiplerini tanımlama, sözlü gelenek sürecini anlamamıza yardımcı olmaya değer bir projedir.

İkilem masalları problemi çözmekten öte problemi sunan masallar (motif Z16)- Avrupa'da çok yaygın değildir. Aarne'nin masal tip kataloğu bunları sadece iki yerde listeledi.² 653'te, Dört becerikli Kardeş, Grimmelerin masalı KHM 129 a ve Gruntvig'in No:90) ye dayanıyordu; alttıpler A, dünyadaki en nadir şey ve B, aşıklar iadesi olarak söylenen bir Hint masalı, genç kızın hayata girişi, 961 de Thompson tarafından ele alındı AT 945, şans ve zeka Gruntvig referans gösterilerek Aarne tarafından tanımlandı.

Halkmasalı tiplerinin 1961 versiyonunda özetlendiği gibi bu masalların hiçbiri, masal temsil eden materyalin doğru bir göstergesi değildir.

AT 653 ve AT 945 altında bulunan ikilem masalları, ortak çabalar konusuna dayanır. Pekçok insan bir eyleme katkıda bulunur ve ödül bölünemediğinde, problem ödülü kimin olması gerektiğidir. Altı çizilen fikir, paylaşılmalı olan ödül sorunu, takımların bilincinde olması gibi, grup eylemlerinin katılımcıları olarak gerçek hayatta da vardır. Anlatı motifi olarak, başarılı bir sonuca eşit katılım fikri ölen ve dünyanın altına giden tanrıça İnanno mitolojisindeki Sümer'in ilk örneklerine sahiptir. Tanrı Enki, turnakları altında kirden iki yaratık oluşturur ve onlardan birisine hayatın besinini ve hayatın suyunu veriyor. Tahıl ve suyu reddetmek zorunda kalıyorlar. İnanna'nın cesedini hayata geri döndürür ve onu beslerler.

Gerçekten yeniden canlanır (Kramer 1961:235). O iki yaratık sadece hizmetçidir. Herhangi bir ödülün taliplisi değil. Bu ayrıca, AT 513 Sıradışı ortaklardır ki, bunun içinde pekçok arkadaş daha önce tanımlanan kahramana yardım edecek yeteneğe sahiptir. O masal ya da masal karışımı, sıradışı yeteneklerin bazen aynı olduğu durumda mucadele eden aşıkların masallarıyla ilgilidir.

Bir ikilem masalı sunulduktan sonra, dinleyici üyeleri sonucunun ne olabileceğini, kahramanın nasıl davranacağını ya da hangi aşğın kadınla evlenmesine izin verilmesi gerektiğini tartışabilir. Çoğu ikilem masalları kesilir-kesinlikle uzamak yerine kesilir. Axel Olrik'in epik kanunlarından birisi, baş karakter üzerinde yoğunlaşma. İkilemin kaynağı sık sık baş karakterin olmamasındandır. Üç ya da daha fazla insan eşit şekilde katkıda bulunurlar, masalı paylaşırlar. Bir çözüme varan değişimlerde bile, tartışma hikayesi içine girebilir. Mesela, Grimmelerin masalı dört becerikli kardeş'te, herbir erkek kardeş kendi iddiasını savunur ve ne baba ne de kural onlar arasında karar veremez herbir kardeşe, krallığın yarısı verilir (belli ki kral iki krallığa sahipti) ve hiç birisi kıza olamaz.

AT 653

Avrupa'da ortak çabalar sonucu ödülün kime verileceği çıkmazı konusunda temellenendirilmiş masalların daha da popüler olanları AT 653 dört becerikli kardeş'tir. Aarne ve Thompson tarafından anlatıldığı gibi bu numerik dizayna genelde ayrı görünen iki masalı içerir. Balte ve Polivka bunu tanıdı ve iki aynı masalı gibi bunlar için paraleller verdi (3:45-58). Ancak ayrı masallar olarak anlatılmasının yanında, ayrıca geleneksel bir birleşim oluşturuyorlar. Thompson'ın tamamı AT 653 olan iki bölümlü masal Seylan, Hindistan, Afrika ve Avrupa'da bilinmektedir. Ancak, tek bölümlü örneklerinden daha az yaygındır.

İlk masalda (AT 653'un 1. bölümü), dört kardeş gelenekleri öğrenirler ve yetenekleri-

ni ispatlarlar: Astronom, uzak bir kuş yuvasında kaç tane yumurta olduğunu görür; hırsız onları çalar; avcı vurur ve terzi onları temin eder. Soru, hangisi en yetenekli? Bağımsız bir masal olarak, prensesin bir sorgulaması olmaksızın, Hindistan'da, Avrupa'da ve Afrika'da bilinmektedir.

İkinci masal, AT 653 II ve III. bölümler, değinilen daha çok noktaya sahip ve daha görünür, birinciden daha çok bilinmektedir.

II. Prensесin kurtarılması (a) Kaçırılan prensesin kurtarıcıyla evlenmesi teklif olunur (b) Astronom onu uzak bir denizdeki kayada bulur, hırsız kızı çalar, avcı drogon nöbetçisini vurur; hırsız üzerinde döndükleri yırtık botu diker.

III. Ödül (a) Herbiri prensesin kurtarıcısı olduğu iddia eder ve kimin kurtardığı hakkında anlaşamazlar (b) Anlaşmazlık çözülemez ya da (c) kızın bölünmesi böylece de gerçek aşığın keşfetilmesi önc sürülür ya da (d) yarım krallık verilir herbirine.

The Types of the Folktale'deki Grimmelerin değişik özetinde, II. bölümün merkezindeki eylem, yumurtanın yerindeki prensesi içeren bölümün tekrarıdır. Prensесi kurtaran mücadeleci aşıkların masalı Theodor Benfey, W.A. Clouston Emmanuel Cosquin'in devam eden dikkatlerinin konusu olmuştur; diğer başlıca halkbilimciler mesela Reinhold Köhler, Allesandro Wesseléfsky ve René Basset, geçıştirdiler (Farnham 1917: 503 ff): Aurelio M. Espinosa (1947 3:83-89).

Thompson halk masalı türlerinde dünyadaki en nadir şey AT 653 A olarak birleştiği bir alttip tanımladı. Bu böylece, çok iyi çalışmış bir halk masalı karışımıdır (Ranke 1978).

Bu akademisyenler daha önceki araştırmayı savunurlar, bu nedenle yazı tarihine dayanarak, belli isimler ve makalelerin bahsedilmesi gerekir. Eklenir eklenmez, bir kaynak, toplayıcı bellekte kalıyor, ancak akademisyenlik zinciri önemli bazı şeyleri kaçırıyor. Bu tür bir makale, Willard Farnham ta-

rafından mücadeleci aşıklar şeklinde 1920'de yayınlandı.³ Thompson, Aarne'nin halk masalı tiplerinin ilk ele alınması için sınıflandırma şemasını kullanmış olsaydı, bugün daha iyi bir durumda olabilirdik. Farnham, Benfey, Wesselefsky'nin tipleri ayırmadığı veya incelemeye çalışmadığını belirtti (1920:248). Böylece, çalışmaları Thompson'ın almak zorunda kaldığı kararlara pek yardımcı olmuyordu ve özeti için Grimmler versiyonunu unutmadı.

Fowls'un Chaucher'in Parlamento-su'nun sonuna olan benzerliğinden dolayı mücadele eden aşıklar motifıyla ilgilenen Farnham tip ve alttipleri tanımlama uğraşından hoşlanıyordu. İlk olarak bir tanesinin, doğu materyali özelliğini taşıdığı beş tür listeledi. Tartıştığı masalların çoğu, bir şekilde farklı olan içerikleriyle nüsha serilerindeki Demonun 25 masalı, Sanskrit Vetalapanchavinsatide görünüyor. Masalın çerçevesi sabittir: Bir kral belli bir cesedi tekrar canlandırmayı düşünür ancak bunu sessiz bir şekilde devam ettirmelidir. Her deneyişinde ceset kendisine bir ikilem masalı anlatır ve kral probleme akıllı bir çözüm vermek için uğraşır.

Konuşması cesedin aslı olduğu ağaca geri gitmesine sebep olur. Sonunda, 25. masaldan sonra, kral problemi çözerek, sessiz kalır ve böylece işinde başarılı olur. Akıllığından dolayı krala özenen cin, hain kişi hakkında ona bazı tavsiyeler verir. Edebi çalışmada, kral masallara çözümler sunar ancak özellikle problemlerin açıklanması gibi, iççe masalları cin anlattığından, sözlü gelenekte ikilem masalları gibi görünüyor.

Avrupa materyali olabilmesi için (Afrika, Orta Doğu ve Güney Asya'yı da dahil eden diğer yerlerden benzer metinler içerir), Farnham (Avrupa'da bulunmayan) beş masalın ikisini gözardı etti ve diğerlerinden birisinin alttiplerini belirledi. Gruplamalarını, aşağıda AT 653 ve 653 A'nın tanımında küçük bir değıştirmeyle (Thompson'ın AT 653B sini

hatırlamalıyız) kullandım. Farnham, Kurtarma ve Hayat verilmesi arasındaki bölünmeyi hoş gören bu masal karmaşası üzerine Coquin'in çalışmasının farkındaydı (Kurtarma türü ile kısıtlı çalışma için Cosquin, hayat verme, türünü kısaca sayfa 597-98 ve 600-603 te özetledi). Yaratma türünden bahsettiği Farnham'ın üçüncü Avrupa türünde, erkekler bir kadın yaratıyorlar: Birisi ağaçtan kadın yapar, birisi giysiler yapar ve bir diğeri ona hayat verir. Bu AT 945 IIb, motif H 621 Becerikli ortaklar kadın yaratıyorlar (buna da, aşağıda, Ağaçtan Kadın denir).

Espinosa'yı takiben Thompson, yeni oluşturulan AT 653 A'yı, Farnham'ın Ödüller türü olarak adlandırdığını kastetmek üzere oluşturdu. Bu yeni popüler alt-tipin en eski değişimi, Prens Ahmed ve Peri Banu olarak Arabian Nights'de ilk 18. yy'da görüldü. Burada, prenses, üç aşıkların hangisinin dünyada en nadir şeyi getireceğine dair söz veriyor.⁴ Sihirli şeyleri tam prenses ulaşırken getiriyorlar, ona ulaşıyorlar ve onu hayata geri döndürüyorlar. Bu alt tip sadece sihirli şeylerde kısıtlamaktan öte, bütün hayat verme türünü, hatta pozisyonlarından öte aşıkların yeteneklerinin canlandığı prensesin içinde bulunduğu metinlere bile AT 653 A da ayrıca bağlı olacaktır.⁵ Hayat verme türünde erkekler, ödüller türündekilerle karşılaşır: Birşeyi görebilen astronom bütün herşeyi gösteren sihirli ayna adama eşittir. Bir şeyi yapabilen mühendis uçan halıyla ya da herhangi bir sihirli yolla seyahat eden adama karşılık gelir ve birkişiyi iyileştiren doktor sihirli meyvesi olan bir adama eştir.

Sihirli nesnelere Ödüller türünde yeteneklerin kullanıldığı hayat verme türünden (Hindistanlı değil) daha fazladır. Daha detaylı anlatılabilecek sihirli nesnelere tasarlanmış olduklarından harikalardır. Gaipiten gelen cihazlar, anlık ulaşım araçları ve attan ya da kimyasal iyileştirici ilaçlar diğer masalarda ya da hikayelerde görünen ve simyacılık ve kutsal durumlardaki motiflerdir (tıpkı mo-

dern teknoloji ve reklamcılıkta olduğu gibi). Herbir üç adamın ödülleri türünde bu tür dikkate değer bir şeyi nasıl aldığını belirten manzaralarla masal uzatılabilir. Böylece, farkedilir nesne motiflerinin varlığı bu masalı iyileştirir. Ancak, bu gelenek, AT 653 ve AT 513 Sıradışı Arkadaşların kurtarma alttipini içeren farkedilip yeteneklere sahip erkeklerin masasında vardır. O karakterler, masalı daha az fantastikleştiren sihirli nesneli adamların yerini tutabilir. O durumda, sonunda soru, daha gerçekçi bir soruna dönüşür. Alt-tipler arasındaki bu değişim ve ilk deliller az olduğundan, Ödüller türünün hayat vermenin (becerikli arkadaşlar) türünün ödüller türünün genel şekli olup olmadığı hakkında kesin bir şey söylemek mümkün değildir. Her iki yönde de kaymalar olduğundan şüphe ediyorum.

Kurtarma türünü hayat verme türünden ayırmada birkaç güçlük vardır (birkaç harici değişimden aşağıda bahsedilecektir). Rescue türünde, yaptıkları çok farklı olmasa da, aşıkların yetenekleri konusunda farklılıklar vardır. Yine, prensesin nerede olduğunu öğrenen tek kişi vardır. Kuşların konuşmasını öğrenen bir astronom ya da olağanüstü bir duyma yetkisine sahip kişi. Tipik olarak, prensesi esir olan kişiden kaçırın bir hırsız vardır. Bir adam, bir marangoz ya da bir terzi, hepsinin de kaçacağı botu temin eder (gemi versiyonları da vardır). Birisi devin vuran aveydır. AT 653 II ve III.ün Thompson özeti, gemili alt-tipi anlatır.

AT 621 Bit Derisine olan referanslar arasında listelenen bir örneğe rağmen (Dawkins no: 48), Kurtarma türü ve Bit derisi birleşiminin tanıtımı halk masalı tiplerinde açık değildir. Farnham, Kurtarma türünün bir alt tipi olarak, aşık sayısının yediye kadar yükselmesine izin vermiş ve bu aşıklardan birisi tarafından prensesin koruyucu bir kule yapılması olayından bahsetmiştir. Ayrıca, bu örneklerin (İtalya'dan, Balkanlardan ve Yunanistan'dan gelen) yaklaşık yarısının bir

prensesin şeytan, cin adamın nasıl karısı olduğunu anlattığını belirtir. Hiç de doğal olmayan geniş deri parçasının alındığı hayvani tahmin etmede, motif H 522.1.1. bazılarının komik diğerlerininse cinsi olduğu farklı masalların çoğu bir tanıtımdır (Bolte-Polivka 1918, 3:483). Bu durumda, prenses, kocası olmak için yakışıp yakışmadığına bakılmaksızın bit derisini tanıyan adama verilir. Bölüm, iki sebeple kurtarma tipine doğru sürükleniyor: Bütün şaşırtıcı boyutları, erkeklerin şaşırtıcı yeteneklerinin olacağını sezdiriyor ve cin kocanın, prensesi kurtaracak olanlardan biri olacağını sezdiriyor.

Bu tekrar düzenleme, AT 653 ün I. bölümünü ayırıyor ve kalanın herbiri altbölümlü olmak üzere başlıca iki alt-tipe ayırıyor. Ayrıca Farnham'ın hayat verme tipinin daha geniş kategorisi içerisinde, Espinosa'nın Arap-Hispanik tipinin⁶ durumunu da açığa çıkarır.

Hem kurtarma hem de hayat verme unsurlarıyla bir masalın taklitlerini yapmak için, iki temel altbölümlerinden parçaları birleştirmek mümkün gibi görünüyor ancak bu nadiren olur. Tek bildiğim sözlü örneği Bascom'un 36:9 (1975) dur. The Thief of Baghdad adlı sessiz filmde (1924), prensesin üç meşru aşığı dışarı çıkar ve sihirli bir casus aynası, bir sihirli halı ve hayat verici bir elma elde eder ve prensesin hayatını kurtarmak için onları kullanır. Bu, Arabian Nights'tan alınmış, "Dünyadaki en nadir şey" isimli masaldır. Yıldız, prensesi kazanan Douglas Fairbanks prensesin kaçırıldığı ve hırsızın onu kurtarmada yardımcı olduğu kurtarma alt-tipinden gelen bir hırsızdır. Alternatif olarak, bu karakter daha jenerik üst bir hırsız olabilir.

13. 14. yy İtalya'sından Mücadeleci aşıkların en eski Avrupa versiyonu, kurtarma tipine aittir (Ranke 1978). II. Paradiso değil Alberti'den (c.1400) ilk örnek, hem kurtarma hem de diriltme motiflerini içerir. Kadın kuşa döner. Bir adam kuşun tehlikede olduğunu görür, bir diğeri kızı nehirden kurtarır.

üçüncüsü onu över ve dördüncüsü büyüye bozan bir çiçek bulur (yendiğinde büyüü bozar). Burada gören, doktor ve seyahat edeni görüyoruz. Farnham ile, bunun hayat verme masallarından birisi olarak değerlendirilmesi gerektiği konusunda aynı fikirdeyim ancak, karışık bir şekilde olabilir ya da Kurtarma ve Hayatverme alt-tiplerinin şu anki bölümlerinden önce var olan farksız bir şekil olabilir. Daha sonraki bir İtalyan değişimi, Basile'nin Pentamerone (1936) sındaki yedinci masal "5 gün" temelde bir kurtarılsız masalıdır. Ancak, beş kardeş vardır ve herbirinin katkıda bulunabilecek bir yetisi vardır ve ev yolunda prenses bayılır, yeniden diriltmesi gerekmektedir.

Farnham oldukça değerli gözlemler yapmıştır. Bolte ve Polivka gibi, Thompson'ın AT 653 I. bölümündeki Becerikli Kardeşler'i Mücadeleci Aşıklar'dan bağımsız bir masal olduğuna inanıyordu. Avrupa geleneğine bağlı olarak, Dünyadaki En Nadir Şey (Ödüller'in alt-tipi) önceden en çok tahmin edilebilen olduğunu ve kurtarma tipinin aşıkların beceri ve katılımlarında daha çok değişme görüldüğünü işaret etti. "Dünyada En Nadir Şey" özellikle gelenekselleşmiştir. Kurban yerleşiktir, erkekler ona ulaşmak için yolculuğa çıkarlar ve tekrar canlandırılır. Bunun gerçekleşmesini sağlayan ödüller değişir: Herşeyi gösteren bir ayna ya da kristal; halı, mantı ya da seyahatta kullanılacak olan bir bot kızı canlandırmak için at, meyve ya da toz. Sihirli nesnelerin özellikleri, şekilleri değişse de aynı kalır.⁷ Tam tersine, kurtarma tipinde, genelde kötü adam kaçanları kovalar ve bu durum bazı oluşumlar için fırsat yaratır. Bir avcı onu vurur, inşaatçı kule yapar. Biri si bozulduğunda aracı tamir eder vs. Farnham bu makaleyi 1920 den önce yazdı ve daha çok delil ondan sonra elde edildi. Hem Farnham hem de karşılaştırmalı metod inancına göre bu yeni materyal öne sürdüğü şeyi destekliyor.

İkilem masalları, Afrika'da Avrupa'da ol-

duğundan daha popülerdir. 1975'te William Bascom AT 653 ünkilere benzer ikilem masallarının bazı örneklerini listeledi; gemi şekliyle kurtarma alttipinin yedi değişik şekli (no:38); kadının vahşi hayvandan kurtarıldığı masallar (no: 39,40) ve AT 653 I. bölümün üç değişik şekli, bir yumurta vurulur ve onarılır (no:37).

Farnham, Hayat verme ve Ödüller tiplerinin sadece 6 Afrika örneğini listeledi (kurtarma ve diriltmeyi birleştiren alışılmamış bir bölüm). Bascom, Afrika'da Resuscitation ve Gifts türünün 37 değişik şeklini buldu (no:36). İlk aşık tipik olarak bir ayna, küre ya da rüya aracılığıyla kızın hastalığını keşfeder. Adamlar sihirli bir hamakta uçarlar (değişik şekiller, 3, 15-18). Kız ilaç ya da kırbaçlanarak ki bazen bir ineğin kuyruğuyla olabilir canlandırılır (1,7, 12 cf:22). Bir durumda da masal kusursuz bir doğallığa sahiptir. Kardeşler telefoncudur, pilot ve doktordur (3a); ve bir diğerinde adamlar, akıllı bir adam, güçlü bir işçi ve doktordur, yeteneklidirler ancak şaşılacak derecededir bu yetenekleri, (19) Bazı Masallar soruyla son bulur, kim kıza evlenmeli? Çoğu (21, 26-29), en büyüğün evlenmesinden yanadır. Bir çiftin de (31,32), kardeşlerin babaları gelini alır; diğerlerinde 34-35) kral evlenir.

Hayat verme ve ödüller alttiplerinin bütün örneklerinde, kadının hasta olduğunu keşfeden ulaşımı sağlayan ve onu saklayan olmak üzere üç aşık vardır. Pekçok örnekte, sihirli bir nesne yoktur. Batılılara göre sıradışıdır: Bir telefon, bir araba kano ya da uçak. İlacın sıradan mı sihirli mi olduğunu belirtmek imkansızdır.

Ayrıca, Bascom'ın Afrika masallarından ikisinde tip, 36 ve değişik şekiller 13 ve 25) bir ya da iki yetenek ve iki ya da bir ödül vardır. Bu durum, Hayat Verme tipinin Ödüller tipiyle AT 653 A olarak gruplamayı gerektirir.

Materyaller daha önceden sınıflandırıldığına değişen tip numaraları karışıklığa

yol açar. Thompson AT 653 A yı AT 653'ten ayırdığı zaman, hepsini olmasa da bazı uygun referansları yeni alt-tipe kaydırır. Böylece Hahn no:47 AT 653 A ya kaydı ancak, orada olması gereken Eberhard-Boratav no:291 kaydırılmadı. Hem AT 653 lü hem de AT 653 A lı pekçok kaynak (Bolte Polivka no: 129 ve Dawkins no: 48 gibi) sadece I.linin altında listelenir. Gelecekte daha çok masal tipi tanımlanmış daha çok alt-tipe sahip oldukça, her bir alttipi için referansları ayrı ayrı listelemek gereksiz olacaktır. Tip numaralarını yeniden düzenlemekten kaynaklanan problemler için şu anki şemayı mümkün olduğunca az bozsunlar diye yeni gruplamalar üzerinde çalıştım.

Tip 653:

Tip 653 "Mücadelesi Aşıklar Kaçırılan Prensesin Kurtarılışı" Değiştirilmemiş

Gemi aracıyla

Kule oluşumuyla

Bit Derisi ile başlayabilir (AT 621I)

Tip 653 A Mücadeleci Aşıklar: Bir III. Prensesin Diriltilmesi Becerikli Arkadaşlar

Dünyadaki En Nadir Şey (Farnham'ın Ödüller tipi yeteneklerden ziyade nesnelere)

Değiştirilmemiş ya da karıştırılmış

AT 653 B Aşıklar Kızı Hayata Döndürüyor (değişmemiş)⁹

Tip 653 C Ağaçtan Kadın (daha önce AT 945 II; aşağıda)

Tip 653 D Becerikli Kardeşler (daha önce AT 653 bölümü I: kadın yok)

(Orjinal AT 653 yeni 653 D + 653 tip birleşimi)

AT 945

Diğer ikilem kümesi daha karmaşıktır. AT 945 Şans ve Zeka, bölümlerin kötü birleşimine dayanan bir diğer masal tipi şansın zekadan daha güçlü olduğunun gösterildiği bir çerçeve, başka bir masal çerçevesi olan "Sessiz Prenses hikayesi çerçevesindedir.

Sessiz Prenses"te, prensesin konuşmasını sağlayan bir adam, prensese kendi kendisini açıklamasını sağlayacak uyandırıcı birkaç ikilem masalı anlatır. Aarne'nin orjinal masal tipi Gruntug'üne belirtir. Thompson'ın genişletilmiş AT 945 özeti, içinde pekçok adamın ağaçtan bir kadın yaptığını ve bunu canlandırdığını anlatan içiçe ikilem masallarından sadece bir örnek verir.

AT 945 Şans ve Zeka. Hangisi daha güçlü?...

I. Tanıtım (a) Şans ve zekanın hangisinin daha güçlü olduğuna dair anlaşmazlık (b) Deneme olarak bir bahçıvan zekaya sahiptir.

II. Ağaçtan Bebek (a) dilsiz bir prenses kendisinin konuşmasını sağlayan adama verilir. (b) Bahçıvan köpeğine anlatıyor (ya da bir resim), ağaçtan bebeği yapan bir marangoz, onu giydiren bir terzi ve konuşma yetisini veren kendisi (dilsiz prensesin tersine): Kimin olacak? (c) Prenses sessizliğini bozar.

III. Şansla Kurtarılır (a) Kral prensesi ona vermeyi reddeder ve onu ölümle cezalandırılır (b) Şansla kurtulur.

Franham bu içiçe olan ikilem masalını, "Mücadeleci Aşıkların" yaratma tipi olarak adlandırır; burada bundan biz ağaçtan kadın olaark bahsedeceğiz. Genelde prensesle evlenmek isteyen adam başka bir ikilem masalı anlatır. Hayat verme tipi ya da 653'ün kurtarma tipi, ya da benzeri pekçok hikaye anlatır. Birisi karışık kafaları ilgilendirir. Birkadın boynu vurulmuş olan kocası ve başka bir adamı bulur.

Başları yanlış vücutlara yerleştirir ve adamlar hayata döner. Soru, şimdi hangisinin onun kocası olduğudur? (Sanskritçe'de Vetalapanchavinsati olarak görünen bu masalın) bir motif numarası olmalı: ya 16.2 ya da H621.3 uygun olurdu)

Dawkins (no: 48) üç ek masal, Ağaçtan Kadın, At 653'ün kurtarma ve yeniden diriltme tipleriyle Sessiz Prensesin birleşimini sevdi. Ve gerçekten, onunla evlenmek isteyen

bir adamla yalnız kalmış prensesin, her bir ek masalda hangi adamın kendisine uygun koca olacağı sorusuyla ilgilenmesi en uygundur. Dawkins aptalca bir birleşimin daha çok Yunanca olduğunu belirtti ancak elbette hatalıydı: Bolte ve Polivka zaten aynı birleşimin diğer örneklerini vermişti. El-Shomy tarafından toplanan bir Mısır versiyonunda (1980, no:7) masalların ikisi ektir ve bir üçüncüsünün beklediğimizde yedi seksî dansçı kadın sihirli bir şekilde çifti eğlendirme için ortaya çıkarlar. Sessiz Prenses'in bu ve diğer örneklerinde, inatçı prenses varken, kahraman, bir nesnemeye benzeyen (bir mum, ya da çubuk) ya da kendisine cevap veren hafta onun adına içiçe geçmiş masallar anlatan bir ruh ile konuşur. Bu bazı sevimli diyalogların olmasına olanak sağlar ve anlatıcının karakterler yoluyla konuşmasına, problem için iki ya da çok sayıda çözümler önerip tartışmasına izin verir. Nesnenin ya da hayvanların sıradışı konuşma yetkileri, prensesin doğal olmayan sessizliğiyle zıttır. Bu, konuşmanın gücü ve masal anlatımının gücü hakkında değişik bir masaldır. Ayrıca dinleyicinin yanıtıyla da ilgilidir. Prenses basit bir şekilde sessizliğini koruyamıyor.

Sessiz Prenses bir kralın tahtının ruhlarınınca anlatılan masalların toplamının Moğol kısaltılmışın bir bölümüdür. Sanskrit Vetalapanchavinsati'deki vetalayı (cine benzeyen bir vampir) taşıyan kral. Sessiz Prenses'in Moğol versiyonunda, kahramanların dört arkadaşları konuşan nesnelere dönüşüyorlar ve iki masal içiçe giriyor: Ağaçtan kadın kocasını öldürdüğü ancak hasta bir adamı kurtardığı masal (soru kadın iyi mi yoksa kötü mü?). Aynı masalın İran karşılığında, dört masal yerleştiriliyor. Mücadeleci Aşıkların Kurtarma Versiyonu, Karışık Kafaların masalı ve Mücadeleci Aşıklar Hint diriltme versiyonu ve Ağaçtan Kadın masalı.

Sessiz Prenses kümesi, Doğu ve Güney Avrupa'da Orta Doğuda, Kuzey Afrika'da, Hindistan'da ve güneydoğu Asya'da vardır.

Bu dağılım ve ilk Asya örnekleriyle, en kararlı kişi bile onun şartlı geleneğe ait olduğundan şüphe edebilir. Arasına çağdaş örneklerde, burata tartışılan ikilem masallarının yanında saçmaların içinde en saçma olan, yalanların arasında da en büyüğü olan sorunun olduğu diğer masalları da içerir.

Halı masalı akademisyenleri, Sessiz Prenses'in, The Types of the Folktale'de yanlış yere koyulduğunun zaten farkındalar. 1929'un halk masalı kataloğunda, Andreev Sessiz Prenses için, melankolik bir prensesin gulmeye zorlandığı bir mesela endekslenmiş tip *559 olarak sıraladı. Masal tip kataloğunda, Thompson'ın revizyonlarında, asterisk farklı bir anlama sahip, bu nedenle bu numara şu an biraz karışık bir duruma sahiptir. Bu durumu yakalamak için AT 559 Bokboceği tip 449A ya değiştirilebilirdi ve Sessiz Prenses Tip 559B olarak adlandırılabilirdi. El-Shamy (1995) sihiri nesneli komik masallara Sessiz Prenses masalını da yerleştirerek Tip 572S olarak tekrar sıraladı. AT 945 zaten halk masalı tiplerinde Şans ve Zeka yapısına ayrılmıştır. Tip 945 B, küme ikilem masallarıyla, Sessiz Prenses için bulunabilir. Alternatif olarak, Sessiz Prenses 559-694 sıralamasına kaydırılabilir ve tip 653 ün, bir alt-tipi olabilirdi ki bu, onun küme masallarına yakın olabilmesi içindir. Şu anda tipi doğru tanımlamak, ona yeni bir numara bulmaktan daha önemlidir.

Ağaçtan Kadın, herhangi bir çatısı olmaksızın, Hindistan'da Malezya'da, İran'da Arap Ülkeleri, Türkiye ve Afrika'da orjinal şekliyle vardır (Bolte Polivka 1918, 3:57; Schenfeld 1987: 316; el-Shamy 1995: 424; Bascom 124.2). Bu nedenle, kendi içerisinde bir masal tipi Marzolph (1984) Ağaçtan Kadını, bu makalede daha önceden anlatılan diğer ikilem masallarıyla yerleştirerek, Tip 653 C'ye kaydirdi ve El-Shamy (1995) sırayı takip etti.

Thompson'ın baş kaynağı Bolte ve Polivka, bağımsız bir masal olarak Ağaçtan ka-

dın'ın pek çok farklı örneğini verdi. Sessiz Prenses'in çerçevesindeki diğer küme masallar ve dış çerçevesi (Şans ve Zekanın) ile sadece dört örnek yoluyla. Ağaçtan Kadının bir sürü sayısı. Bu, piramid şeklini oluşturur. Masal karmaşıklaştıkça, daha az örnek oluyor. Ancak, AT653 için yaptıkları gibi, Aarne ve Thompson masal tipini mümkün olduğunca uzunı aptı, kötü etki ise, birbiriyle hiçbir ortak yönü olmayan tek tip numarasına verilen masalların değişik şekillerinin oluşumudur. Aşağıdaki kategorileri oluşturan düzenlemeyi sunuyorum:

Tip 945

AT 945 Şans ve Zeka, Sessiz Prenses ile altküme masalları

AT 945 A Şans ve Zeka Çerçevesi (motif N 141)

Daha önceki AT 945 I, III bölümler

Tip 945 B (ya da, 559 ve 649 ya da 653 e arasında bir yerde) Sessiz Prenses (Daha önceki AT 945 II A.c) hikayelerin bir ya ya da çoğuyla:

Ağaçtan Kadın;

Aşıklar Kıza Hayat Veriyor

Mücadeleci Aşıklar, Kurtarma Tipi

Mücadeleci Aşıklar, Diriltme Tipi

Karıştırılan Kafalar

Diğer Küme Masallar

Bir küçük karmaşıklık daha var. Sessiz Prenses masalı bazen ruhun, kahramana yardım amacıyla sorunu neden üstlendiğinin açıklamasıyla başlar. Kafkas değişiminde, dişi bir ciny etim bir oğlanı evlatlık alır (Dirr no: 31). Bir kahyle masalında (Cezayir'den), bir balıkçı konuşan bir maymunu kurtarır (Bascom 124.1.) Pekçok Türkçe motinde, yardımcı, kahramanın yardımcı olduğu bir ölü adamdır (Eberhard-Boratav Tip 290 ve tip 63).

SÖNÜÇ

Klasik tarihi coğrafi halk masalı çalışmaları, daha kısa masal değişimlerinin masal parçaları olduğunu düşündüler ve uzun tam bir ilk örnek aradılar. Böylece The Types

of the Folktale, farklı masallar olarak varolan ya da diğer masal tiplerinde farklı birleşimler oluşturan bölüm karakterlerini, integral masal tipleri olarak anlatır. Aarne, gerçekten öyle olduğunu ispatlanan akademisyenlere yardım olarak Verzeichnis der Märchentypen'ini sundu. Kolaylaştırdığı akademisyenlik çalışması masal tiplerinin bazılarının doğru olmadığını gösterdi. Yanlış bilgilendirmenin bu tür noktaları, halk masalı çalışmasının ilerlemesini geciktirmektedir. Halk masalı koleksiyonlarını toplayan akademisyenler ve masalların tipik şekilleri hakkında acilen bilgilendirilmesi gereken diğerleri, masal tipi kataloğuna bakıp, bulacakları şey hakkında yanlış yönlendirilmektedirler. Oldukça anlaşılır ancak bazen yanlış bir şekilde insanlar, Thompson'ın özetini, öyle olmadığı zamanlarda bile, tipik şekil olarak ele alırlar. Bu problem, Kuzey ve Orta Avrupa dışında oluşan masal tiplerinde en ciddi boyutlarda vardır.

Burada tartışılan ikilem masallarında, iki, üç ya da daha çok bölümlü masallardan ziyade tek bölümlülük belirgindir. Bu bölümler bağımsız masallar olabilir ya da iki masalın birleşimi olabilir ya da bir çerçeveye yerleştirilmiş olabilir. Bu kalite halk masalı düzeninin Velcro özelliği olarak adlandırılabilir; bazen belli kısımlar birlikte verilir ve daha sonra aynı şekilde daha küçük parçalara ayrılabilirler. The Types of the Folktale'de (Örneğin, Enzyklopadie des Märchens'deki pek çok makalede yapıldığı gibi) ya da başka bir yerde her bir temsili masal tipi özetinin, ne tür materyalleri içerdiğini göstermek oldukça faydalıdır.

Karmaşık masal tipleri üzerinde çok fazla durulması, karmaşık masalların dengesinin çok fazla büyütülmesine ve unsurlarına gereğinden fazla küçümsemesine sebep olmuştur. Halkbilimciler, motif ve masal tiplerinin hazırlanmamış tam olmayan tanımlarına daha az dayanmayı öğrenmelidir ve masalların değişik şekillerinin gerçekte nasıl

oluşturulduğuna daha çok dikkat etmelidir.

The Types of the Folktale, materyali doğru anlatıldığı müddetçe gerekli olarak gözden geçirilmelidir.

The Types of the Folktale basit bir liste gibi başladı. Şu anda, içerisindeki masalların çoğu, inceleme konusudur, alt tipleri ve değişim noktaları (daha çok ya da daha az) bilinmektedir. Masal tip kataloğunun her bir yeni basımı, bir katalogdan daha az şeye benzediği ya da açıklayıcı bir sınıflandırma sistemi ne daha çok benzediğidir. Halk masallarının anlaşılması arttıkça, masal tip kataloğu henüz bilgimizi yansıtmak hem de iletmek için tekrar gözden geçirilmelidir. Bu, masal tiplerinin tanımlarında olduğu kadar, masalın formatındaki değişiklikleri de gerektirir.

Los Angeles, California

NOTLAR:

- * Journal of Folklore Research Volume 34, Number 3 September-December 1997. Published by the Indiana University Folklore Institute.
- ** H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi (Makalenin redaksiyonu ve notların çevirisi Yrd. Doç. Dr. Nebi ÖZDEMİR tarafından yapılmıştır).
1. 1910 Kataloğundaki 995'in 1 ile 1961'dekilerin mukayesesi, üçü önemsiz, sadece dört değişikliği gözler önüne serer. Aarne tiplerinin üçü (362, 466, 512), bir alt-tip olan 425 B'nin içinde ikincil derecededir ve küçük harflerle basılmıştır. Gözden geçirilmesi gereken bazı masal tipi örnekleri için, editörlüğünü Rüdiger Schott'un yaptığı ve yakında çıkacak olan "Papers from the Workshop on the Preservation, Archiving, and Indexing of Oral Traditions" (St. Augustin, Germany, November 1995) adlı eserdeki yazma bakınız.
2. Thompson, 1928 yılında AT 976 (En Soylu Eylem Hangisiydi?)'yi ve 1961'de de AT 985 (Koca ve Oğul'a Rağmen Seçilen Erkek Kardeş/yi ekledi).
3. Bu kaynak, Fansler (1921: 128)'de ortaya çıktı.
4. Aynı motif, daha önce Vetalapanchavinsati'deki 25 Çin/Şeytan masalında da, bir doktordan ziyade O nişanlısı ile (gezen) kurtarıcı bir versiyonu şeklinde mevcuttu.
5. Farnham (kanaatimce pek akıllıca olmayan bir şekilde) yakılan ve gömülen kadını temsil eden AT 653 B ve benim hesabıma göre 653 A tipine ait, kahinleri şeyyahları ve doktorlarıyla dikkati çeken diğer uç örnekteki gibi Hind ve Şeylan Adaları masallarını birbirine karıştırmıştır.

6. Ranke (1978: 909), Arabian Nights'in basılı versiyonları vasıtasıyla yayılmış olan bu alt-tipin ispanyol masalı olarak adlandırılmayacak kadar çok geniş bir alana yayılmaktan uzak olduğunu belirtir. "Hind-Avrupa" ya da Afrika ikiliğinin, bu alt-tipin (ve öger böyle bir şey varsa) ya Arap ya da Asya kökenli olabileceğini fakat Hind menşeli olmayacağını ihtimalini karanlıkta bırakmaktadır.
7. Dünyadaki En Değerli Şey konusundaki ayrılık, Tarihi-Coğrafi metodu kullanarak kaynak yerin tanımlanmasını olumsuz yönde etkilenmiştir. Bu etki Kurtarıcı Tipi'nin ve aynı derecede eski Hind Canlandırma (Yeniden Hayat Vermeli) masalının (AT 653 B), dini bölümü hariç, bir birleşimi gibi görünmektedir. Belki de, harikulâde nesnelere karakteristik tüçlüsü, onu kaynaklarından ayırarak bu birleşik manalı tespit etmekte yardımcı olmuştur. Bu varsayım, bunların farklı alt-tiplerinin (bk. Farnham 1920 ve Ranke 1978) belgelenen örneklerinin sırasına uymaktadır.
8. Farnham ve Bascom'un delillerinin ışığında, Crowley (1976) kendisinin sihirli ayna, araba (4 tekerlekli üstü açık araba) bebek arabası ve (canlı) flütlu Trinidadlı örneği için Avrupalı bir kaynak önerdiğinde, aşikarca kullanılan bazı araçlara güvenmekle hata etti Ayna, her yerde ortak bir unsurdur: İlk önce bu nesne, kendi cinsine özgü olarak bir camdır, bazen (de) dürbün ya da değişik bir maddeden yapılmış olabilir. Araba ve flüt, gerçekten de olağandışıdır; fakat Bascom'un 36: 21'i sihirli bir vagon ve 36: 28'deki de fildişi bir trampet vasıtasıyla canlanan bir kadındır.
9. AT 653 B sadece Hindistan'da bulunuyor, görünüyor olmakla beraber, çok benzer bir masal, gerçi dilem (ikili) olmasa da, Kamerun'daki bir Bantu kaynağından derlenmiştir. Evcil hayvan besleyen İngiliz, bir rakibi tarafından öldürülür. Şempanzesi, (kopan) başını yerine koyar, gorili O'nu canlandırır ve leoparı onun tekrar konuşabilmesi için büyü yapar. Râhibini bertaraf eden adam, seçtiği bir kadınla evlenir ve vefalı hayvanlarını serbest bırakır.
- (Whiteley 1964, no. 42, 1: 169-71) Öldürülen sahibini canlandırın (can veren) ehlileştirilmiş vahşi hayvanlar epizodu, AT 315 içinde geçmelidir.
- KAYNAKÇA**
- Aarne, Antti
1910 *Verzeichnis der Märchentypen*. Folklore Fellows Communications, no. 3. Helsinki: Suomalainen Tiedekatemia.
- Aarne, Antti, and Stith Thompson
1961 *The Types of the Folktale*. Folklore Fellows Communications, no. 184. Helsinki: Suomalainen Tiedekatemia.
- Andreev, N.P.
1993 [1929] *Ukazatel' skazochnochnykh siuzhetov po sisteme Aarne*. Berkeley, CA: Berkeley Slavic Specialties.
- Bascom, William R.
1975 *African Dilemma Tales*. Chicago: Aldine.
- Bolte, Johannes, and Georg Polivka
1913-1932 *Anmerkungen zu den Kinder- und Hausmärchen der Brüder Grimm*. 5 vols. Leipzig: Dieterich.
- Cosquin, Emmanuel
1922 *Les Contes indiens et l'occident*. Paris: Edouard Champion.
- Growley, Daniel J.
1976 "The Greatest Thing in the World," Type 653A, in Trinidad. "In *Folklore Today, a Festschrift for Richard M. Dorson*, eds. Linda Dégh, Henry Glassie, and Felix J. Oinas, 99-100. Bloomington: Indiana University Press.
- Dawkins, R.M.
1953 *Modern Greek Folktales*. Oxford: Clarendon Press.
- Dirr, Adolf
1920 *Kaukasische Märchen*. Jena: E. Diederichs. Eberhard, Wolfram, and Pertev Naili Boratav
1953 *Typen Türkischer Volksmärchen*. Wiesbaden: Franz Steiner.
- El-Sham, Hasan
1980 *Folktales of Egypt*. Chicago: University of Chicago Press.
1995 *Folk Traditions of the Arab World: A Guide to Matif Classification*. vol. 1. Bloomington: Indiana University Press.
- Espinosa, Aurelio
1946-1947 *Cuentos populares españoles*. 3 vols. Madrid: S. Aguirre.
- Fansler, Dean F.
1921 *Filipino Popular Tales*. New York: Memoirs of the American Folklore Farnham, William Edward
1917 "The Sources Of Chaucer's Parliament of Fowles." *Publications of the Modern Language Association of America* 32- 492-518.
1920 "The Contending Lovers." *Publications of the Modern Language Association of America* 35: 247-323.
- Jones, Steven J.
1976 "The Rarest Thing in the World': Indo-European or African?" *Research in African Literatures* 7:200-210.
- Marzolph, Ulrich
1984 *Typologie des persischen Volksmärchen*. Beirut: F. Steiner.
- Ranke, Kurt
1978 "Bruder: Die vier kunstreichen B." *Enzyklopädie des Märchens* 2:903-912.
- Schoenfeld, Elisheva
1987 "Glückund Versand." *Enzyklopädie des Märchens* 5:1, 312-18.
- Whiteley, W.H.
1964 *A Selection of African Prose*. 2 vols. Oxford: Clarendon Press.